

I. SITUERING

1. KINDERARMOEDE & ONDERWIJS IN VLAANDEREN

1.1 Cijfers

1.2 Opgroeien in armoede

1.3 Een multidimensionale problematiek

1.4 Armoede in onderwijs

2. KINDERARMOEDE & KLEUTERONDERWIJS OP BELEIDSAGENDA'S

2.1 Een winstgevende investering

2.2 Het recente Vlaamse beleid gesitueerd

2.3 Kinderarmoede en het Vlaamse kleuteronderwijsbeleid

3. INVESTEREN IN JONGE KINDEREN VIA GEKWALIFICEERDE LERAREN

Uit: Kleine kinderen, grote kansen

Een onderzoek naar de voorwaarden om toekomstige kleuterleraren en hun opleiders te professionaliseren in omgaan met kinderarmoede en sociaal-culturele ongelijkheid

Steunpunt Diversiteit & Leren

In opdracht van de Koning Boudewijnstichting & het Ministerie van Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

Promotor: Piet Van Avermaet

Onderzoekers: Iris Roose & Reinhilde Pulinx

1. Kinderarmoede & onderwijs in Vlaanderen

1.1. Cijfers

De parameters van de recentste armoedebaarometer staan onmiskenbaar in het rood. De financiële druk op gezinnen blijft toenemen. Voor de 9,8% van de Vlamingen met een maandelijks inkomen onder de armoederisicodrempel (1.000 euro/maand voor een alleenstaande en 2.101 euro/maand voor een gezin met twee kinderen) verbetert de levenskwaliteit niet. Vooral kwetsbare groepen zoals niet-EU-burgers, gezinnen waar niet of nauwelijks gewerkt wordt, eenoudergezinnen en huurders, lopen een hoger risico (Coene, Van Haarlem & Dierckx, 2013). Armoede concentreert zich dan wel in grootsteden (22,8%) maar deze stedelijke regio's worden meteen gevolgd door het afgelegen platteland (15,9%) en het platteland (12,7%) (Marissal, May & Lombillo, 2013).

Binnen de armoedecijfers zijn de gegevens omtrent kinderarmoede onthutsend en alarmerend. De kinderarmoedecijfers blijven het laatste decennium alsmar stijgen en nemen intussen dramatische proporties aan. Zo tonen de recentste cijfers van de OESO¹ dat het aantal kinderen en jongeren dat in België onder de armoedegrens leeft, tussen 2007 en 2010 van 10% naar 12,8% is gestegen. Er zijn echter sterke verschillen tussen de regio's en binnen de regio's. De risicograad voor kinderen van 0 tot 15 jaar wordt in het Brusselse gewest geschat op ongeveer 40%, terwijl dit voor Vlaanderen 10,3% en voor Wallonië 24,1% bedraagt (EU-SILC, 2011). Net zoals de algemene armoedecijfers concentreert ook kinderarmoede zich in de grootsteden rond het gemiddelde van 20%. Maar bij enkele gemeenten uit de Limburgse mijnstreek zagen we in 2011 zelfs even dramatische percentages als in de grootsteden: 27,2% in Houthalen-Helchteren en 22,5% in Heusden-Zolder. Ook blijkt het risico om in een kansarm gezin geboren te worden opvallend hoger te liggen voor allochtone kinderen. Bijna een kwart van hen wordt geboren in een kansarm gezin (Geerts, Dierckx & Vandevort, 2012). Het tegengaan van de toenemende armoede, en de daaraan gekoppelde kinderarmoede, kan enkel slagen op basis van een globaal en structureel overheidsoptreden.

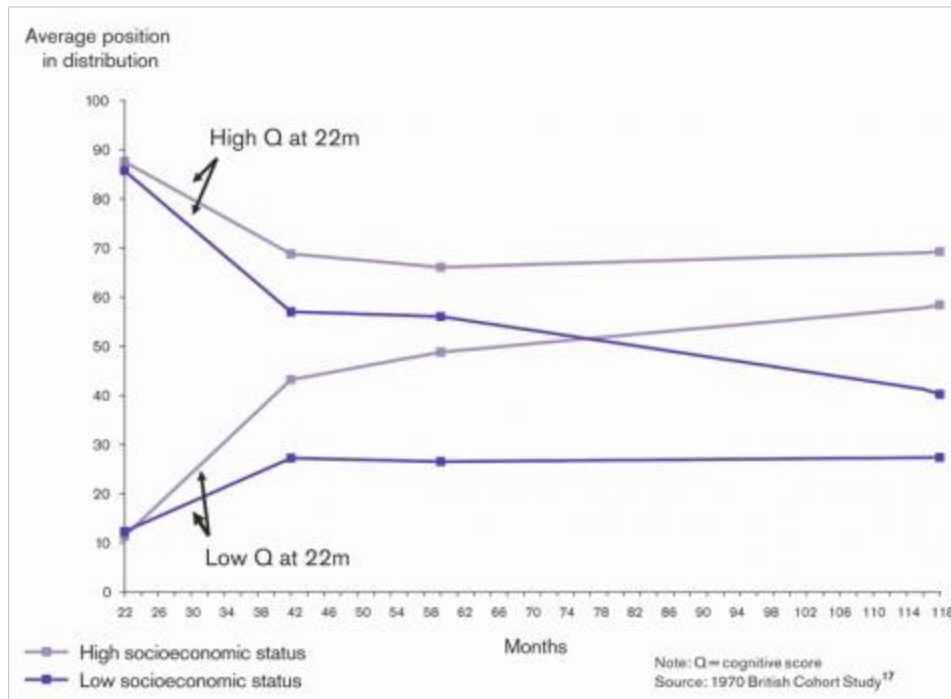
1.2. Opgroeien in armoede

Opgroeien in armoede heeft nefaste gevolgen voor de ontwikkeling van een kind. Hoe jonger een kind in een armoedesituatie terecht komt, hoe hardnekkiger de gevolgen zijn. Deze gevolgen zijn in de latere kinder- en adolescentie jaren moeilijk in te halen en blijven doorwerken tot op volwassen leeftijd. De impact van armoede op de ontwikkeling van een kind situeert zich op verschillende, onderling sterk verweven, vlakken.

Opgroeien in armoede heeft een negatieve invloed op zowel de cognitieve, affectieve als sociale ontwikkeling van kinderen. Bovendien beïnvloedt armoede ook de fysieke en mentale gezondheidstoestand op latere leeftijd (Steenkens e.a. 2008). Ook al slagen sommigen erin om de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken, toch blijft de innerlijke impact van opgroeien in armoede levenslang doorwerken. De omstandigheden waarin kinderen opgroeien zijn dan ook van cruciaal belang voor de persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling.

¹ Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Als illustratie van de effecten van armoede op de cognitieve ontwikkeling van kinderen, verwijzen we naar onderstaande grafiek. Deze toont niet enkel aan dat men significante verschillen kan observeren tussen kinderen van een andere sociale origine met betrekking tot hun cognitieve vaardigheden, maar dat deze verschillen over de tijd steeds groter worden. Zo slagen kinderen met een lagere cognitieve score op 22 maanden maar met een hoge socio-economische status, er tegen de leeftijd van 10 jaar in om kinderen die op 22 maanden een hogere cognitieve score hadden maar een lage socio-economische status, in te halen en zelfs voorbij te steken. De pijnlijke vaststelling dat onderwijs er niet in slaagt om gelijke ontwikkelingskansen te bieden ongeacht sociale afkomst is vandaag nog steeds geldig. Hier komen we verder in dit Hoofdstuk op terug (zie 1.4. Armoede en onderwijs).

Ongelijkheid in vroege cognitieve ontwikkeling (2-10 jaar) in de British Cohort Study uit 1970 naar socio-economische status en rangordepositie op de leeftijd van 2 jaar (The Marmot Review, 2010)

Deze bevindingen wijzen op het belang van gunstige leefomstandigheden voor de ontwikkeling van kinderen en impliceren dat ondersteunende investeringen in hun ontwikkeling op jonge leeftijd een verschil maken op lange termijn (Alava e.a., 2011).

Wanneer de negatieve impact van kinderarmoede niet wordt voorkomen of teruggedrongen, dreigen kinderen terecht te komen in de vicieuze cirkel van generatiearmoede. Hierdoor gaat belangrijk menselijk kapitaal voor de samenleving verloren, komt de sociale cohesie onder druk te staan en wordt de maatschappelijke kost vergroot aangezien deze mensen later vaker een beroep doen op ondersteuning zoals sociale bijstand en gezondheidszorg.

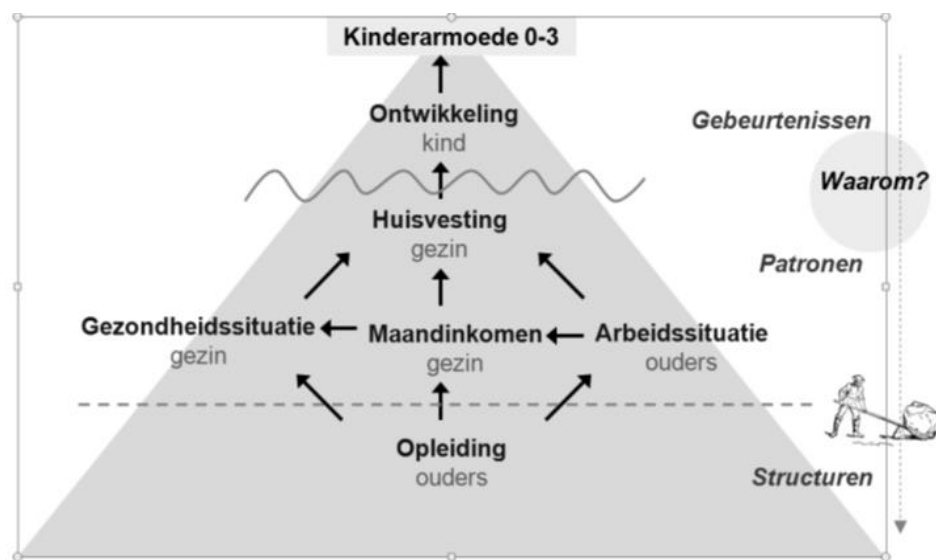
1.3. Een multidimensionele problematiek

Het bestrijden van situaties van kinderarmoede is – zowel vanuit het perspectief van het kind als vanuit een beleidsperspectief – een multidimensionele problematiek: opgroeien in armoede heeft een negatieve impact op meerdere (zo niet alle) dimensies van de ontwikkeling van kinderen.

Kansarmoede omvat niet louter een gebrek aan geld of materiële goederen. Het idee dat kansarmoede ruimer gaat dan financiële en materiële uitsluiting, is intussen gangbaar in het wetenschappelijke, politieke en publieke discours. Het is dan ook evident dat deze multidimensionale visie op armoede wordt doorgetrokken in de definiëring van kinderarmoede zoals gehanteerd in het recente Nationaal Kinderarmoedebestrijdingsplan van de federale minister voor Armoedebestrijding (2013):

“Een kind leeft in een toestand van armoede wanneer het inkomen en de bestaansmiddelen die beschikbaar zijn voor zijn/haar opvoeding onvoldoende zijn, in die mate dat het geen levensniveau kan hebben dat als aanvaardbaar wordt beschouwd in de maatschappij waarin het leeft en dat volstaat om zijn/haar emotioneel en fysiek welzijn of zijn/haar ontwikkeling te waarborgen. Omwille van de armoede kan het zijn dat dit kind en zijn/haar familie op talrijke manieren achtergesteld zijn: laag inkomen, ongezonde huisvesting en omgeving, onaangepaste gezondheidszorg; dit kind wordt vaak uitgesloten van sociale, sportieve, recreatieve en culturele activiteiten die de norm zijn bij de andere kinderen. Zijn/haar toegang tot de fundamentele rechten kan beperkt zijn, hij/zij kan discriminaties en stigmatisering ervaren en zij/haar stem kan niet worden gehoord.” (EAPN & Eurochild, 2013, vertaald uit het Engels in De Block, 2013)

De multidimensionaliteit van kansarmoede zit ook vervat in de indicatoren die Kind en Gezin hanteert om te bepalen of een kind opgroeit in een kansarm gezin. Een gezin wordt daarbij als kansarm beschouwd als het op minstens drie van de zes volgende criteria zwak scoort²: het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin.

Indicatoren armoede Kind en Gezin in onderlinge afhankelijkheid (Eeman & Nicaise, 2011)

Zoals bovenstaande visualisatie van de armoede-indicatoren aangeeft, staan deze niet afzonderlijk maar beïnvloeden ze elkaar wederzijds. De zichtbare ontwikkeling van het kind is slechts het topje van de ijsberg. Dit is de ruimte waarop kwaliteitsvolle kinderopvang en kleuteronderwijs kunnen

² In dit document wordt toegelicht wanneer een kind 'zwak' scoort op elke indicator: <http://www.kindengezin.be/img/kansarmoederegistratie-toelichting.doc>.

ingrijpen om de ontwikkelingskansen van kansarme kinderen te verhogen. Maar deze visualisatie maakt ook duidelijk dat we in de bestrijding van kinderarmoede dieper moeten graven om de structurele mechanismen van kansarmoede en sociale uitsluiting aan te pakken (Eeman & Nicaise, 2011). We gaan eerst na wat de relatie is tussen kansarmoede en onderwijs en bekijken daarna hoe dit een plaats krijgt op de recente Vlaamse beleidsagenda's.

1.4. Armoede en onderwijs

Onderwijs heeft in onze samenleving een socialiserende functie. Het aanleren en ontwikkelen van cognitieve en sociale capaciteiten zou iedereen de kans moeten geven om volwaardig te participeren aan de samenleving ongeacht de eigen sociale, culturele of economische achtergrond.

Uit verschillende onderzoeken (zie Steensens e.a., 2008; Nicaise, 2008; Van Avermaet & Sierens, 2012) en de steeds weerkerende TIMSS³- en PISA⁴-bevindingen blijkt echter het tegenovergestelde effect van het Vlaamse onderwijs. Vlaamse jongeren behoren dan wel gemiddeld tot de top tien op wereldvlak en top drie in Europa, maar Vlaanderen scoort ook boven het OESO-gemiddelde wanneer het gaat over de samenhang tussen sociale afkomst en schoolresultaten. Het Vlaamse onderwijs reproduceert dus maatschappelijke ongelijkheid in plaats van deze te reduceren.

Dat de reproductie van ongelijkheid al begint van in de kleuterklas blijkt onder meer uit het SiBO⁵ - onderzoek. Zo werd een cohorte van duizenden kinderen intensief gevolgd vanaf de derde kleuterklas tot na hun doorstroming naar het secundair onderwijs. Daarbij werden zowel toetsresultaten als gegevens over de sociale afkomst van de leerlingen verzameld. Zo kon men van elk kind bepalen of het al dan niet tot de doelgroep van het Gelijke Onderwijskansendecreet (GOK-decreet) behoort. Daarbij bleek dat zogenaamde GOK-leerlingen⁶ al van bij het begin van de derde kleuterklas significant lager scoren voor zowel taal als rekenbegrip in vergelijking met niet-GOK-leerlingen. Dit patroon was ook terug te vinden voor sociale vaardigheden⁷, zelfvertrouwen en welbevinden. Met uitzondering van conflictgedrag, waarvoor verschillen niet significant waren tussen GOK-en niet-GOK-leerlingen, scoren de GOK-leerlingen over de hele lijn minder gunstig (Poesen-Vandeputte & Nicaise, 2010).

³ Trends in International Mathematics and Science Study.

⁴ Study Programm for International Student Assessment.

⁵ SiBO staat voor Studieloopbanen in het Basisonderwijs, een longitudinale dataset met o.a. cognitieve prestaties en welbevinden en de sociale achtergrond van kinderen in het basisonderwijs (zie www.steunpuntloopbanen.be).

⁶ Zogenaamde GOK-leerlingen beantwoorden aan één of meerdere van de volgende indicatoren: kinderen van ouders zonder vaste verblijfplaats, kinderen van wie de moeder geen diploma secundair onderwijs bezit, kinderen die buiten het gezinsverband worden opgenomen, kinderen uit gezinnen die leven van een vervangingsinkomen, kinderen waar de thuistaal niet het Nederlands is.

⁷ Deze sociale vaardigheden werden opgedeeld in (a) prosociaal gedrag, (b) sociaal probleemgedrag, met als schalen: 'Agressief gedrag', 'Hyperactiefafleidbaar gedrag', 'Asociaal gedrag' en 'Angstig gedrag' en tot slot (c) sociale relaties, bestaande uit de schalen 'Conflict', 'Nabijheid' en 'Populariteit'.

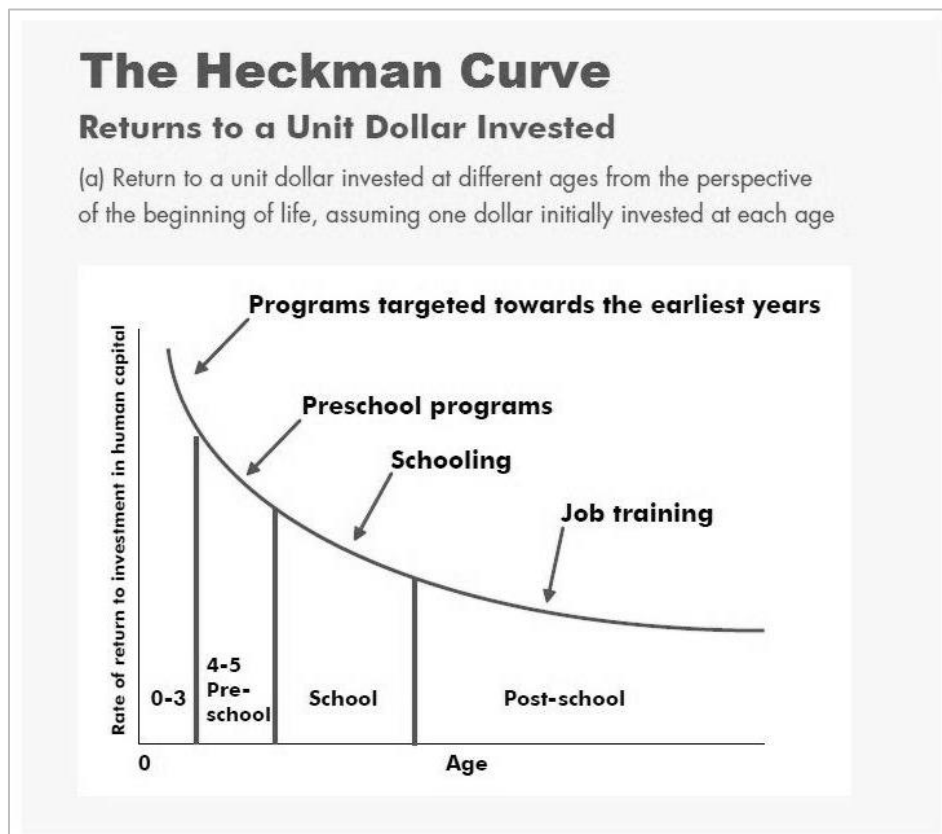
2. Kinderarmoede & kleuteronderwijs op beleidsagenda's

Het streven naar gelijke onderwijskansen voor kwetsbare kinderen via het investeren in jonge kinderen wint de laatste jaren geleidelijk aan ruimte binnen het Vlaamse overheidsbeleid. Dit kadert binnen een brede internationale tendens die het inzetten op *Early Childhood Education and Care*, of kortweg ECEC, sinds de jaren 1980 steeds opnieuw en hoger op de internationale beleidsagenda's plaatst. Daarbij erkennen beleidsmakers het enorme potentieel van kwaliteitsvolle kinderopvang en kleuteronderwijs om de ontwikkelingskansen van kinderen die in armoede opgroeien positief te beïnvloeden, om zo ook hun latere kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te verhogen (Urban e.a., 2011).

Vooraleer we de Vlaamse beleidscontext voor kinderarmoede en kleuteronderwijs schetsen en kaderen binnen de ruimere Belgische en Europese context, lichten we de onderliggende motieven toe die aan de basis liggen van beleidsinvesteringen in zorg en onderwijs voor jonge kinderen.

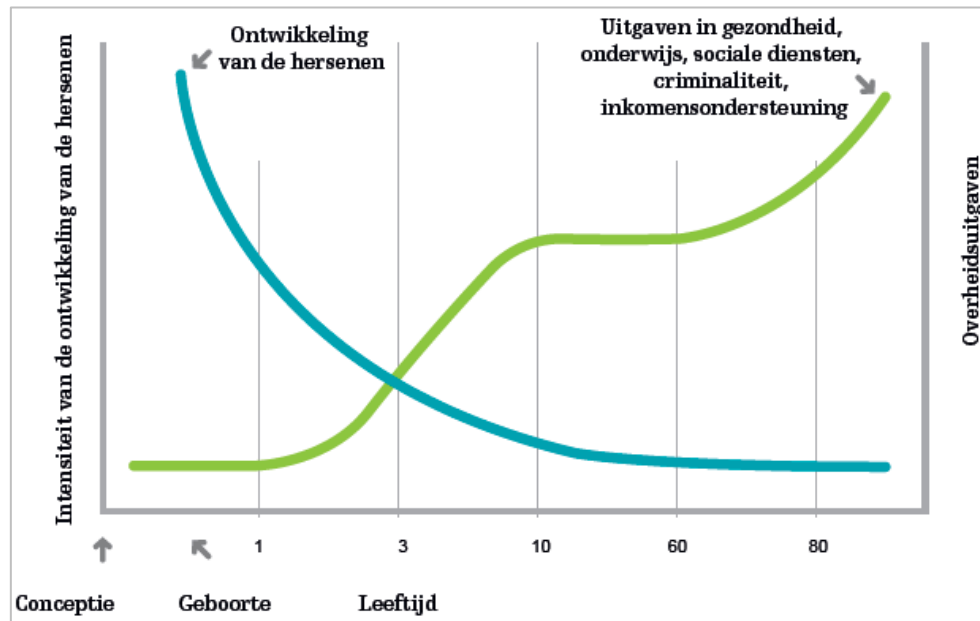
2.1. Een winstgevende investering

De discussie over het belang van investeringen in kwaliteitsvolle kinderopvang en kleuteronderwijs wordt gemotiveerd vanuit een kinderrechtendiscours. Daarnaast zien we dat ook een economische grondtoon als constante optreedt in het debat. Hierbij is de Heckman-curve (Heckman, 2008) leidend. Deze curve toont aan dat per geïnvesteerde euro in onderwijs en zorg, het meeste rendement behaald wordt bij de jongste kinderen.

De Heckman-curve (Heckman, 2008)

Edward Melhuish (2010) bouwt verder op het werk van Heckman en voegt hier een neurowetenschappelijke dimensie aan toe. Zo wordt duidelijk dat overheden het minst investeren in de eerste jaren, terwijl dit net – door het preventieve karakter van deze investeringen – het meeste rendement kan opleveren voor menselijke ontwikkeling.

(Melhuish, 2010)

Ook al onderschrijven we in dit rapport het belang van het investeren in de vroege kinderjaren, toch kunnen we niet over het belang van kwaliteitsvol kleuteronderwijs spreken zonder ook de link te leggen met de latere schooljaren. Vanuit haar emancipatorische functie is het nog steeds de opdracht van het ganse onderwijs om bij te dragen aan meer sociale gelijkheid. De kansen van kinderen en jongeren in de samenleving en in het onderwijs in het bijzonder mogen niet alleen afhangen van de kansen die ze van thuis uit meekrijgen en die hen worden gegeven tijdens de eerste schooljaren (Van Avermaet, 2013). We moeten vermijden dat er een soort defaitisme of determinisme ontstaat in de hogere jaren van scholing. “Als men het in die jongste jaren niet aanpakt, kunnen wij er niet veel meer aan doen” zijn te vaak terugkerende uitspraken.

2.2. Het recente Vlaamse beleid gesitueerd

De EU2020 strategie

Het aanpakken van kinderarmoede is één van de hoofdbekommernissen binnen de EU2020-strategie (European Commission, 2013). Deze strategie werd in de loop van 2010 door de Europese Unie op tafel gelegd om tegen 2020 van de Unie een slimme, duurzame en inclusieve economie te maken. In de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting heeft deze strategie als doelstelling om tegen 2020 het aantal mensen in armoede met 20 miljoen te verminderen. De strijd tegen kinderarmoede staat hierbij centraal (Vranken e.a., 2012; Studiedienst van de Vlaamse regering, 2013; De Block, 2013).

Het organiseren van kwaliteitsvolle zorg- en onderwijsvoorzieningen voor jonge kinderen neemt in deze strategie ook een plaats in en wordt aangemoedigd om zowel tewerkstelling, sociale inclusie en

cohesie als persoonlijke ontwikkeling te bevorderen. Deze motieven kunnen overigens niet los van elkaar gezien worden (Urban e.a., 2011).

De vertaling van EU2020 naar het Belgische en Vlaamse beleid

Elke lidstaat moet jaarlijks aantonen hoe de Europese doelstellingen naar het nationale niveau vertaald worden en rapporteren hier vervolgens over in een Nationaal Hervormingsprogramma. Rekening houdend met de bevoegdheidsverdelingen tussen het federale en het regionale niveau, worden er voor België op beide niveaus hervormingsprogramma's opgemaakt.

In het Vlaamse Hervormingsprogramma heeft de Vlaamse regering zich ertoe verbonden om het aantal kinderen dat opgroeit in armoede tussen 2008 en 2020 met 50% te verminderen (Vlaamse regering, 2010). De recente kinderarmoedecijfers tonen echter dat deze nobele doelstellingen zich nog niet hebben kunnen vertalen in de beoogde resultaten, integendeel.

Op Vlaams niveau werden de Europese doelstellingen gekaderd binnen het Vlaanderen in Actie Pact 2020⁸ dat 20 doelstellingen bevat om Vlaanderen naar de top van Europa te leiden. Daarbij gaat doelstelling 13 specifiek over armoedebestrijding maar daarnaast komt sociale uitsluiting en de kloof die mensen in armoede ervaren ook aan bod op vlak van algemene participatie (doelstelling 2), werk (doelstellingen 9 en 10), onderwijs en vorming (doelstelling 11) en zorg (doelstelling 12). Op basis van deze doelstellingen werd het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding opgesteld voor de periode 2010-2014 (Vlaamse regering, 2010).

In juni 2013 vertaalde de staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding Maggie De Block de aanbevelingen omtrent kinderarmoede uit de EU2020-strategie naar een Nationaal Kinderarmoedebestrijdingsplan. Dit plan beoogt een structurele samenwerking tussen de verschillende gemeenschappen, gewesten en het federale niveau en stelt drie strategische doelstellingen voorop (De Block, 2013):

1. Kinderen kansen geven om op te groeien in families met toegang tot toereikende middelen.
2. Families toegang verlenen tot kwaliteitsvolle diensten en kansen.
3. Participatie van kinderen bevorderen in sociale, maatschappelijke, vrijetijds- en sportactiviteiten en het recht van kinderen om gehoord te worden stimuleren.

Elk van deze doelstellingen wordt vertaald naar verschillende operationele doelstellingen die telkens geconcretiseerd worden in een aantal acties op de respectievelijke beleidsniveaus voor de periode 2013-2014. Aangezien kleuteronderwijs een gemeenschapsmaterie is, worden acties hieromtrent op regionaal niveau geformuleerd. Hoe het beleid dit concreet ziet, kaderen we binnen het algehele Vlaamse beleid omtrent kinderarmoede en kleuteronderwijs.

⁸ Dit pact werd gelanceerd in het kader van het toekomstproject Vlaanderen in Actie (zie www.vlaandereninactie.be) en bevat doelstellingen met concrete streefcijfers.

2.3. Kinderarmoede en het Vlaamse kleuteronderwijsbeleid

Wanneer we specifiek kijken naar initiatieven om de ontwikkelingskansen van kansarme kleuters via onderwijs te verhogen zien we dat het Vlaamse beleid ernaar streeft om zoveel mogelijk kleuters te laten deelnemen aan het kleuteronderwijs, een kader voor zorg en geïntegreerde ondersteuning heeft uitgewerkt, ouderbetrokkenheid wil verhogen en Nederlandse taalvaardigheid wil stimuleren.

Zoveel mogelijk kleuters laten deelnemen aan het kleuteronderwijs

Het aantal kinderen dat in Vlaanderen naar de kleuterschool gaat is vanuit een internationaal perspectief erg hoog. Zo waren in de periode 2010-2011 slechts 2,39% van de 2-jarige en 1% van de 5-jarige Vlaamse kleuters niet ingeschreven in een school. In datzelfde schooljaar waren 97,40% van de vijfjarigen meer dan 220 halve dagen aanwezig op school. 95,90% van de driejarigen ging al 150 dagen of meer naar school (VLOR, 2012).

Toch beschouwt het Vlaamse beleid net de afwezigheid van het kleine aantal kleuters als problematisch. Uit onderzoek blijkt onder meer dat kansarme gezinnen en kleuters met een andere herkomst⁹ relatief meer vertegenwoordigd zijn binnen de groep niet-schoolgaande kleuters. Daarbij blijkt vooral de beroepsstatus¹⁰ van de ouders te bepalen of een kleuter meer of minder kans heeft om te participeren aan het onderwijs. Het effect van nationaliteit is dus ondergeschikt aan het effect van beroepsstatus (Levrau, Nouwen & Clycq, 2011). Heel concreet betekent dit dat ouders die laaggeschoold en werkloos zijn er het nut niet van inzien om hun kinderen naar school te sturen als ze zelf de mogelijkheid hebben om voor hen te zorgen. Net om de ontwikkelingskansen van deze meest kwetsbare kinderen te verhogen, richt het Vlaamse beleid zich sinds 2007 op het verhogen van de kleuterparticipatie (Vlaamse regering, 2007; Vlaamse regering, 2010).

De leerplicht in Vlaanderen begint op zes jaar waardoor de beslissing om een kleuter al dan niet naar school te laten gaan in alle vrijheid door de ouders wordt gemaakt. Via verschillende maatregelen tracht het Vlaamse beleid ouders toch zoveel mogelijk te stimuleren om hun kinderen naar de kleuterschool te sturen. Sensibilisering vormt hierbij een belangrijke pijler, waarbij scholen onder meer samenwerken met Kind & Gezin. De maximumfactuur voor het basisonderwijs, het vernieuwde decreet rond de studiefinanciering uit 2007¹¹ en de vernieuwde inschrijvingsregels sinds 2012¹² waarbij men streeft naar een sociale mix, werden allen ingevoerd om de toegankelijkheid van het aanbod te verhogen. Tot slot zet het beleid via een samenwerking tussen onderwijs en Kind & Gezin ook in op het creëren van een naadloze overgang tussen de kinderopvang en het kleuteronderwijs waardoor de drempel van het kleuteronderwijs zoveel mogelijk verlaagd moet worden. In de recente nota 'Van peuter naar kleuter: een straffe stap' (Vlaamse regering, 2013) staan de intenties van beide beleidsdomeinen om in de toekomst nauwer te gaan samenwerken, geconcretiseerd.

In een onderwijssysteem dat ongelijkheid reproduceert is het echter een contradictie om in te zetten op kleuterparticipatie vanuit een gelijke-kansenbeleid. Het stimuleren van kleuterparticipatie kan

⁹ Kleuters met een nationaliteit van één van de Maghreblanden of kleuters die een niet-Europese taal als thuistaal hebben, aldus Levrau, Nouwen en Clycq (2011, p. 241).

¹⁰ Als volgt (hiërarchisch) opgedeeld: Niet actief – Ongeschoolde arbeider – Geschoolde arbeider – Lager bediende – Kleine zelfstandige/landbouwer/helper – Hoger bediende/vrij beroep/ondernemingsleider /groothandelaar.

¹¹ Zie: <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13892>

¹² Zie: <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14368>

dan ook enkel zinvol zijn binnen een onderwijssysteem dat effectief gelijke kansen biedt aan alle kinderen.

Zorg en ondersteuning

Het Gelijke Onderwijskansendecreet van 2002 (kortweg, het GOK-decreet), wordt beschouwd als de mijlpaal in het Vlaamse sociale onderwijsbeleid (Nicaise, 2011). Als oplossing voor het lappendeken van voorafgaande maatregelen ter verhoging van de democratisering van het onderwijs en onderwijskansen voor kansengroepen moest dit decreet zorgen voor een geïntegreerd kader van ondersteuning voor het bieden van gelijke onderwijskansen in het basis- en secundair onderwijs. Dit met een duidelijke doelgroepenafbakening (de zogenaamde GOK-leerlingen), meer continuïteit en meer ruimte voor lokale accenten. Naast het inzetten op ‘recht op inschrijving’ voorzag dit decreet in een bijkomende financiering aan scholen op basis van het aandeel leerlingen uit kansengroepen¹³. De extra uren werden steeds toegekend voor een periode van drie jaar en dienden om een schooleigen visie inzake gelijke onderwijskansen uit te werken. In het gewoon basisonderwijs bestaat er sinds 1 september 2012 geen apart geïntegreerd ondersteuningsaanbod meer, maar maken de SES-lestijden (toegekend op basis van de socio-economische status van de leerlingen) integraal deel uit van de omkadering. Om de socio-economische status van de leerlingen te vatten, wordt gebruik gemaakt van volgende drie indicatoren: thuistaal van de leerling, het ontvangen van een schooltoelage en het hoogst behaalde opleidingsniveau van de moeder.

Op basis van onderzoek naar de effecten van het GOK-decreet concludeert Nicaise (2011) dat het er in het algemeen naar uitziet dat het ondersteuningsaanbod van GOK-scholen vruchten heeft afgeworpen, maar dat er nog heel wat ruimte is voor meer efficiëntie. Niettemin stelt hij dat enkel geld en personeel onvoldoende zijn om de sociale reproductie in het onderwijs tegen te gaan, *“er is ook een goede strategie nodig, veel inzet en deskundigheid van alle actoren”* (Nicaise, 2011, p. 116). Ook al is het te vroeg om de doeltreffendheid van de SES-lestijden te evalueren, toch kunnen we gezien de stijgende kinderarmoede en toenemende complexiteit en diversiteit in onze samenleving, het belang van deze laatste conclusie ten volle onderstrepen en doortrekken naar de actuele nood aan competente leraren die een klimaat van gelijke leer- en ontwikkelingskansen kunnen scheppen voor alle leerlingen.

Naast de toegekende SES-lestijden krijgen scholengemeenschappen uit het basisonderwijs sinds het schooljaar 2007-2008 een extra puntenenveloppe zorg (Zorg+) toebedeeld voor het voeren van een geïntegreerd zorgbeleid.

Ouderbetrokkenheid verhogen

Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014 (Vlaamse regering, 2010) zet ook in sterke mate in op de betrokkenheid van ouders bij het kleuteronderwijs. Aanbevelingen hebben betrekking op het voeren van een laagdrempelig communicatiebeleid, het werken met tussenfiguren om de communicatie met kwetsbare ouders te bevorderen en het betrekken van kwetsbare ouders bij de ouderparticipatie in de schoolwerking. De engagementsverklaring, die sinds het schooljaar 2010-2011 in voege is, zou het gedeelde partnerschap van ouders en de school moeten bestendigen.

¹³ Zie voetnoot 7

Taal

Omwille van het verband tussen kennis van de Nederlandse taal, sociale afkomst, leerachterstand en schoolse vertraging, nam het Vlaamse beleid de beslissing om vanaf het schooljaar 2010-2011 kinderen die minder dan 220 halve dagen in een Nederlandstalige kleuterklas zijn geweest, pas toe te laten tot het eerste leerjaar nadat ze slagen voor een taaltoets.

Deze eenmalige taaltoetsen zijn echter momentopnamen die onvoldoende rekening houden met het niet-lineaire en sterk individuele verloop van processen van taalverwerving (Van Avermaet, 2013). Bovendien worden via deze vormen van toetsing slechts enkele deelvaardigheden in kaart gebracht en blijven de veelheid aan (meertalige) competenties waarover kleuters wél beschikken, buiten het vizier. Leraren verkrijgen via het werken met deze éénmalige, in hoge mate gestandaardiseerde taaltoetsen een foutief gevoel van objectiviteit over de taalvaardigheid van de leerlingen. Het maken van een inschatting van de taalvaardigheid van kleuters op basis van deze toetsen beïnvloedt de verwachtingen die leraren koesteren ten aanzien van de leerlingen en kan dus belangrijke gevolgen hebben voor het verdere verloop van de schoolloopbaan (bv. op vlak van zittenblijven, oriëntering en studiekeuze). Het afnemen van een eentalige taaltoets op een cruciaal transitie-moment dreigt de ongelijkheid en uitsluiting dan ook eerder te versterken dan weg te werken.

Toekomstige beleidsmaatregelen

In een recent advies oordeelt de VLOR (2013) dat er *“ondanks het jarenlange gelijke onderwijskansenbeleid, hiaten blijven in de aanpak van kinderarmoede via onderwijs,”*. Vanuit deze vaststelling formuleert de VLOR beleidsaanbevelingen voor een integrale aanpak van kinderarmoede.

Verder engageert het Vlaamse Beleid zich voor de periode 2013-2014 tot een aantal concrete acties die aansluiten bij het Nationaal Armoedebestrijdingsplan. In het domein van het kleuteronderwijs wil de Vlaamse regering verder investeren in een betere betaalbaarheid van het kleuteronderwijs via een automatische toekenning en verhoging van de schooltoelagen, in een beter omkadering van het kleuteronderwijs die moet bijdragen aan een lagere kleuter/leraar-ratio en een betere communicatie tussen scholen en ouders. Daarbij zullen de ouderkoepels via een ‘actieplan diversiteit’ de ouderbetrokkenheid van kansarme ouders bij het schoolgebeuren trachten te verhogen (De Block, 2013).